

Rationele verwachtingen

De belangstelling voor „rationele verwachtingen” groeit in Nederland gestaag, al lopen de meningen erover uiteen. Zo spreekt Pen badinerend over de „Ratex-club”, wier enige oogmerk zou zijn de keynesiaanse theorie, ja, de hele macro-economie af te breken 1). Dreesmann daarentegen, die uit hoofde van zijn functie de keynesiaanse vraaguitval een belangrijke dreiging acht en regelmatig voor stimulering van de bestedingen pleit, breekt in de NIB-bundel *Nederland in zaken* juist een lans voor de rationele-verwachtingentheorie 2).

De oorsprong van de rationele-verwachtingentheorie is een artikel van John F. Muth uit 1961 3). In dit artikel stelt Muth dat het veel gehanteerde uitgangspunt van statische of adaptieve verwachtingen impliceert dat economische subjecten systematische voorspelfouten maken. Het bekende voorbeeld in dit verband is de varkenscyclus, die bestaat bij de gratie van de vooronderstelling dat men verwacht dat de heersende prijs ook in de toekomst zal gelden. Muth brengt hiertegen in dat varkensmesters slim genoeg zijn om het mechanisme dat aan de cyclus ten grondslag ligt, te voorzien, en dat de varkenscyclus dus geen lang leven beschoren is. Generaliserend betekent dit dat economische subjecten bij het vormen van verwachtingen niet domweg een trend extrapoleren, maar rekening houden met alle relevante factoren. Verwachtingen zijn dus voorspellingen op basis van een economische analyse van de heersende omstandigheden, en zullen dus in essentie niet afwijken van modelvoorspellingen.

Volgens de nieuw-klassieke macro-economen, waarvan Lucas, Sargent en Wallace de bekendste zijn, heeft de rationele-verwachtingenhypothese nogal ingrijpende gevolgen voor de relevantie van de hoofdstroming in de economische wetenschap, de neo-klassieke synthese, dat is de combinatie van de neo-klassieke micro-economie en de keynesiaanse macro-economie. De nieuw-klassieken stellen dat het, uitgaande van optimaliseringsgedrag, alleen mogelijk is tot keynesiaanse conclusies te komen wanneer economische subjecten zich naïeve, dat is niet-rationele, verwachtingen vormen. De nieuw-klassieken gaan uit van de neo-klassieke hypothese dat economische subjecten zich rationeel gedragen, dat wil zeggen dat zij uit alle mogelijkheden het alternatief kiezen dat hun doelfunctie maximaliseert. „We're programming robot imitations of people”, zoals Lucas het omschrijft 4). Deze economische subjecten nemen in de nieuw-klassieke visie beslissingen op basis van hun verwachtingen omtrent de waarden die de relevante variabelen zullen hebben aangenomen op het moment dat de gevolgen van de beslissing merkbaar worden. Varkensmesters nemen de beslissing een bepaald aantal varkens te gaan mesten dus niet op basis van de heersende prijs, maar op basis van de prijs die zij verwachten te ontvangen op het moment dat de varkens vet zijn.

Een tweede veronderstelling in de nieuw-klassieke theorie is dat markten perfect werken. Flexibele prijzen stemmen vraag en aanbod op ieder moment op elkaar af. Deze veronderstelling vloeit volgens Lucas c.s. logisch uit de eerste voort, en van onevenwichtigheidstheoretici moeten zij dan ook niets hebben: „They're not talking about human decisionmaking. That's why the key-actors are always some external force in their models, like a price that just won't change. Why won't it change? In whose interest is it to keep it where it is?” 5).

Als economische subjecten optimale keuzen maken op basis van rationele verwachtingen en markten perfect werken, ontstaat, behoudens onvoorziene omstandigheden, op elk moment een optimumsituatie, niet alleen voor elk individu afzonderlijk, maar ook voor de maatschappij als geheel. De waarden van de diverse economische grootheden in deze optimumsituatie zijn slechts afhankelijk van buiteneconomische factoren, de zogenaamde „data”. Alles wat met dit optimum samenhangt wordt door de nieuw-klassieken dan ook getooid met het epitheton „natuurlijk”. Zo wordt gesproken over het natuurlijke niveau van de productie, het natuurlijke

werkloosheidspeil en dergelijke. Afwijkingen van de optimumniveau zijn mogelijk, maar alleen wanneer door onvoorspelbare voorvallen de omstandigheden afwijken van de verwachtingen. En aangezien economische subjecten geen systematische voorspelfouten maken, zijn afwijkingen van de natuurlijke situatie „random” en is er geen sprake van samenhang tussen de opeenvolgende afwijkingen.

Dit heeft verstrekkende consequenties voor de economische politiek. Monetaire en budgettaire politiek, gericht op het bereiken van de natuurlijke waarden, zijn in een dergelijk geval zinloos. Als er immers geen sprake is van systematische afwijkingen van het evenwicht heeft de overheid geen idee of er een stimulerend of restrictief beleid moet worden gevoerd. Bovendien is een dergelijk beleid niet effectief, niet alleen op de lange termijn, zoals ook de monetaristen al beweerden, maar ook op de korte termijn. Volgens de monetaristen kan de overheid door middel van monetaire politiek gedurende korte tijd verarring stichten. Een ruim monetair beleid bij voorbeeld leidt tot een algemene prijsstijging die het geaggregeerde aanbod (van zowel arbeid als produkten) doet toenemen en daarmee produktie en werkgelegenheid opstuwt tot boven de natuurlijke niveaus. Monetair beleid is dus effectief omdat de overheid in staat is de burgers te „foppen”. Op den duur krijgt iedereen echter in de gaten dat niet alleen de prijs van het goed dat hij aanbiedt is gestegen, maar ook de prijzen van de goederen die hij vraagt. De relatieve prijzen blijken onveranderd, iedereen keert terug naar zijn oude optimum en produktie en werkgelegenheid komen weer terug op het natuurlijke niveau.

De nieuw-klassieken brengen hier, in navolging van Lincoln, tegen in: „You can fool all of the people some of the time, you can fool some of the people all of the time, but you can't fool all of the people all of the time.” Dit impliceert dat de burgers, wanneer overheidsbeleid effectief is, zich omtrent dit beleid verwachtingen zullen vormen en hiermee bij het nemen van hun beslissingen rekening zullen houden. Op systematisch beleid kunnen en zullen ze anticiperen, met als gevolg dat dit beleid de werkgelegenheid niet boven het natuurlijke niveau kan brengen. Het alternatief, „at random” gevoerd beleid, biedt uiteraard ook geen perspectieven. De conclusie van de nieuw-klassieken is dan ook onontkoombaar: het beste beleid is geen beleid. Het enige dat de overheid aan de werkgelegenheid kan doen is het wegnemen van fricties op markten, waardoor de natuurlijke niveaus hoger komen te liggen.

Op de nieuw-klassieke theorie is veel af te dingen. De werkelijkheid zit helaas complexer in elkaar dan de modelwereld van rationele individuen en perfect werkende markten. Maar waarom werken markten niet perfect? Waarom zijn mensen niet rationeel? En wat zijn ze dan wel? De rationaliteit, die sinds Smith en De Mandeville het uitgangspunt van de economische wetenschap is, wordt door de nieuw-klassieken „ad absurdum” doorgevoerd en daarmee ter discussie gesteld. Wat is de waarde van de gangbare economische theorieën? De nieuw-klassieke theorie geeft geen antwoord op deze brandende vragen, zij roept ze slechts op. En ze dwingt daarmee economen de vooronderstellingen en de consistentie van hun denken ter discussie te stellen.

M.A. Langman

1) J. Pen, *Homo economicus*, *Hollands Maandblad*, 25, 1984.

2) A.C.R. Dreesmann, *Rationele verwachtingen*, in: A. van der Zwan (red.), *Nederland in zaken*, Utrecht/Antwerpen, 1985.

3) J.F. Muth, *Rational expectations and the theory of price movements*, *Econometrica*, jg. 29, 1961.

4) A. Klamer, *The new classical macroeconomics, conversations with new classical economists and their opponents*, Brighton, 1984, blz. 49.

5) Idem, blz. 45.